

«Особливості організації і проведення у бібліотеці експерименту, як методу соціологічного дослідження»

Експеримент у соціології.

До числа найбільш своєрідних та складних методів збору соціологічної інформації належить *експеримент*. Експеримент у соціології - це спосіб отримання інформації про кількісні та якісні зміни діяльності та поведінки соціального об'єкта під дією певних факторів. (Соціальний об'єкт - людина, група, колектив). Отримати відповіді на безліч запитань, які не можна отримати на основі багатьох методик, може допомогти тільки експеримент, який здатний в силу своїх можливостей «провести» певну ситуацію і видати цінну інформацію.

Основна мета його проведення - перевірка тих чи інших гіпотез, результати яких мають вихід на практику, на різні за характером управлінські рішення. Особливістю експерименту як методу отримання соціальної інформації є те, що його проведення потребує розробки та висунення гіпотези про наявність причиново-наслідкового зв'язку.

За специфікою поставленого завдання розрізняють *науково-дослідні* та *практичні* експерименти. В ході *науково-дослідного* експерименту перевіряється гіпотеза, яка містить нові дані наукового характеру. А в ході *практичного* - перевіряється отримання даних з метою подання практичних рекомендацій в тій чи іншій галузі.

Загальна логіка експерименту полягає в тому, щоб за допомогою вибору певної експериментальної групи, для якої створюють незвичайну експериментальну ситуацію (під дією певних факторів), простежити напрямок,

величину і стійкість змін характеристик, що цікавлять дослідника. При цьому характеристики групи чи умов поділяються залежно від характеру їхньої дії на: *нейтральні* (які «не беруть участі» в експерименті), *факторні* (які вводяться або змінюються самим дослідником), *контрольні* (за яким звіряють величину та особливості змін). За таким же принципом і розрізняють групи, які беруть участь в експерименті: *контрольні* (які не підлягають впливу змін, а вважаються еталоном при порівнянні) та *експериментальні* (які підлягають впливу змін). Причому контрольні та експериментальні групи з усіх соціальних параметрів повинні бути однаковими.

За характером експериментальної ситуації експерименти поділяються на: *польові* та *лабораторні*. У польовому експерименті об'єкт (група) перебуває у природних умовах свого функціонування (учнівська, студентська група). В лабораторному експерименті експериментальна ситуація (а також і експериментальні групи) формуються штучно. Як в польовому, так і в лабораторному експерименті як допоміжні методи збору інформації використовують також опитування та спостереження.

Розрізняють експерименти *лінійні*, *паралельні* та *послідовні*.

Лінійний експеримент характеризується тим, що аналізу піддається одна і та ж група, яка одночасно є і *контрольною* (її первинний стан), і *експериментальною* (її стан після зміни однієї або кількох характеристик). Тобто ще до початку експерименту чітко фіксуються всі контрольні, факторні і нейтральні характеристики об'єкта. Після цього змінюються факторні (експериментальні) характеристики групи або умови її функціонування, і

через певний проміжок часу знову замірюється стан об'єкта за його контрольними характеристиками.

Одним із найбільш простих та поширених є так званий *паралельний* експеримент. В ньому одночасно беруть участь дві групи: *контрольна* та *експериментальна*. Як зазначалося, їх склад повинен бути однаковим за всіма характеристиками. Характеристики контрольної групи залишаються постійними протягом всього періоду експерименту, а експериментальної - змінюються. Доказ гіпотез при такому експерименті опирається на порівняння стану двох об'єктів спостереження в один і той же час. За результатами експерименту контрольні характеристики двох груп зрівнюються і робиться висновок про причини та величини змін, які мали місце в ході експерименту.

Для успішного проведення експерименту велике значення має правильний відбір його учасників. У соціологічній практиці, як правило, розрізняють такі методи відбору експериментальних груп:

Підготовка та проведення експерименту обумовлює послідовне вирішення ряду питань:

- *метод випадкового відбору* (випадкова, ймовірна вибірка);
- *метод попарного відбору* (відбір двох за однаковими характеристиками груп; як правило, застосовується при паралельному експерименті);
- *метод структурної або квотної вибірки* (обрана група являє собою мікромодель генеральної сукупності; як правило, застосовується при лінійному експерименті).
- визначення мети експерименту;
- вибір об'єкта (групи) для експерименту та виділення предмета експерименту (найсуттєвіші проблемні сторони);
- визначення умов експерименту та створення

експериментальної ситуації;

- визначення завдань та формулювання гіпотез;
- вибір індикаторів та способу контролю протікання експерименту;
- фіксація результатів та перевірка ефективності експерименту.

Логіка експерименту завжди визначена пошуком причин та характеру змін соціального явища чи процесу.

Експеримент.

Експеримент можна визначити як спробу дослідника перевірити гіпотезу в суворо контрольованих умовах. Експерименти часто застосовуються у сфері природничих наук, оскільки вони мають значну перевагу над іншими методами дослідження. В ситуації експерименту дослідник безпосередньо контролює обставини, в яких проводиться експеримент. У порівнянні з природничими науками масштаб досліджень у соціології дуже обмежений. Ми можемо привести до лабораторії тільки невеликі групи осіб, а в таких експериментах люди усвідомлюють свою піддослідну роль і можуть поводитися неприродно.

І все-таки експериментальні методи можна принагідно успішно застосовувати в бібліотечній діяльності. Прикладом цього є вигадливий експеримент Філіпа Зімбардо, для якого дослідник спорудив уявну в'язницю, де одні студенти добровільно виконували роль охоронців, а інші — ув'язнених (1972). Метою експерименту було простежити, наскільки ці різні ролі спричиняли зміни у світогляді й поведінці. Результати шокували дослідників. Студенти, які грали роль охоронців, швидко набули авторитарності; вони

виказували справжню ворожість щодо ув'язнених, командували ними, ображали їх та погрожували їм. Натомість, студенти - «ув'язнені» продемонстрували суміш апатії та непослуху, що часто спостерігається у справжніх в'язницях. Ці результати були такі яскраві, а рівень протистояння такий високий, що експеримент довелося припинити на ранній стадії. Проте результати мали важливе значення. Зімбардо дійшов висновку, що на поведінку у в'язницях впливає радше сама природа тюремної атмосфери, ніж особистісні характеристики учасників.

Експеримент у незвичних умовах.

*Один досвід я ставлю вище,
ніж тисячу думок,
породжених тільки уявою.*

М. В. Ломоносов

До числа самих своєрідних і важко засвоюваних методів збору соціологічної інформації відноситься експеримент. Вже одна назва цього методу, що має досить голосне звучання, заворює й викликає особливу повагу. Пояснити це не так важко, якщо мати на увазі, що здійснення експерименту дозволяє одержати досить унікальну інформацію, добути яку іншими методами не можливо.

Припустимо, що в практику проведення занять у бібліотечній системі вирішили ввести один з активних

методів навчання, що не застосовувався раніше. Як дізнатись, яке це вплине на підвищення ефективності занять, глибину засвоєння матеріалу?

Або з метою підвищення продуктивності праці у бібліотеці вирішили використати ряд нових форм морального й матеріального заохочення. Однак постає питання, чи приведе це до бажаного результату або, навпаки, спричинить негативні наслідки, знизить ефект застосування раніше введених форм, що прижилися, заохочень за сумлінну працю?

Знайти відповіді на ці й подібні їм питання може допомогти тільки експеримент, здатний у силу своїх можливостей «програти» певну ситуацію і «видати» кошовну інформацію. *Основна мета його проведення* - перевірка тих або інших гіпотез, результати яких мають прямий вихід на практику, на різні по характеру управлінські рішення/

Як різновид поглибленого, аналітичного соціологічного дослідження й одночасно як метод збору інформації: про фактори, що впливають па зміну стану тих або інших соціальних явищ і процесів, а також про ступінь і результати цього впливу, експеримент має більшу наукову і практичну цінність.

Експеримент найкраще проводити у відносно однорідних умовах, спочатку в невеликій (до декількох десятків) групах обстежуваних. Об'єкт, за допомогою якого він проводиться, часто виступає тільки як засіб для створення експериментальної ситуації.

В експерименті дослідник має досить велику можливість вибору експериментальних груп, хоча й зобов'язаний дотримуватися певних критеріїв їхнього вибору. Як такі критерії виступають насамперед

характеристики самого об'єкта, стійкість або зміна яких передбачено вимогами й умовами експерименту.

Загальна логіка експерименту полягає в тім, щоб за допомогою вибору деякої експериментальної групи (або груп) і направлення її в незвичайну експериментальну ситуацію (під вплив певного фактора) простежити напрямок, величину й стійкість зміни характеристик, що цікавлять дослідника, які можуть бути названі контрольними. У цьому смислі експеримент являє собою щось начебто замкнутої системи, елементи якої починають взаємодіяти по написаному дослідником «сценарію».

Успіх експерименту у величезному ступені залежить від створення відповідних умов. Тут варто мати на увазі, як мінімум, три моменти. По-перше, у якості контрольних вибираються характеристики, найважливіші з погляду досліджуваної проблеми, створення експериментальної ситуації. По-друге, зміна контрольних характеристик повинна залежати від тих характеристик експериментальної групи, які вводяться або змінюються самим дослідником. Такі характеристики називаються факторними. Характеристики, «не беруть участь» в експерименті, називаються нейтральними. Їхня доля в процесі експерименту може скластися по-різному. В одному випадку вони можуть без «стороннього» впливу самі змінитися (при цьому вони одержують назву змінних), в іншому - можуть залишитися незмінними (при цьому вони одержують назву постійних). Для кінцевих результатів експерименту й те й інше не має великого значення. Головне, щоб зміна в нейтральних характеристиках не відображалась на контрольних характеристиках. І по-третє, на протікання експерименту

не повинні впливати явища, які не ставляться до експериментальної ситуації, але потенційно здатні змінювати її стан.

Названі умови актуалізують проблему вибору експериментальної групи.

Види експерименту й методи відбору експериментальних груп.

Експерименти розрізняються як по характеру експериментальної ситуації, так і за логічною структурою доказу гіпотез.

По характеру експериментальної ситуації експерименти діляться на польові й лабораторні. У *польовому експерименті* об'єкт (група) перебуває в природних умовах свого функціонування (наприклад, користувачі бібліотеки під час проведення масового заходу, слухачі на семінарських заняттях і т.д.). При цьому члени групи можуть бути інформовані або не інформовані про те, що вони беруть участь в експерименті. Рішення про їхнє освідомлення в кожному конкретному випадку залежить від того, наскільки ця поінформованість може вплинути на хід експерименту.

У *лабораторному експерименті* експериментальна ситуація, а часто й самі експериментальні групи формуються штучно. Тому члени групи, як правило, інформовані про експеримент.

Як у польовому, так й у лабораторному експерименті в якості додаткових методів збору інформації в ході експерименту з успіхом можуть бути використані опитування й спостереження. Їхні результати дають підставу дослідникові вирішувати питання про те, чи втручатися в процес протікання експерименту або

спостерігати за ним без втручання до повного його закінчення.

За логічною структурою доказу гіпотез розрізняють лінійний і паралельний експеримент.

Лінійний експеримент відрізняється тим, що аналізу піддається та сама група, що є контрольною (її первісний стан), і експериментальною (її стан після зміни однієї або декількох характеристик). Тобто ще до початку експерименту чітко фіксуються всі контрольні, факторні й нейтральні характеристики об'єкта. Після цього змінюються факторні характеристики групи (або умови її функціонування), і після закінчення певного, заздалегідь заданого часу знову вимірюється стан об'єкта по його контрольних характеристиках.

Важливо, щоб у процесі лінійного експерименту був виключений вплив на об'єкт аналізу всіх факторів що заважають.

У *паралельному експерименті* одночасно беруть участь дві групи: контрольна й експериментальна. Їхній склад повинен бути ідентичний по всім контрольним, а також по нейтральних характеристикам, які можуть вплинути на результат експерименту (у першу чергу це соціально-демографічні ознаки). Характеристики контрольної групи залишаються постійними протягом усього періоду експерименту, а експериментальної - змінюються. За підсумками експерименту контрольні характеристики двох груп рівняються, і робиться висновок про причини й величину змін, що сталися.

Велику роль в проведенні успішного експерименту відіграє правильний підбір його учасників. У прикладній соціології розрізняють такі методи відбору експериментальних груп, як метод попарного відбору,

метод структурної ідентифікації й метод випадкового відбору.

До всіх трьох методів відбору експериментальних груп висувається одна загальна вимога: вони повинні гарантувати правомірність поширення висновків експерименту на той об'єкт, зміну характеристик (або умов функціонування) якого передбачається надалі. Цей об'єкт виступає як генеральна сукупність, зі складу якої вибирається експериментальна група. Крім того, застосування того або іншого методу відбору групи (груп) до деякої міри визначено моделлю планованого експерименту.

Метод попарного відбору використовується переважно в паралельному експерименті. Суть його полягає в наступному. З генеральної сукупності відбираються дві групи таким чином, щоб вони були ідентичні по нейтральним і контрольним, але відрізнялися по факторних характеристиках. Після цього для обох груп створюються однакові умови, а через якийсь час заміряться ефект експерименту шляхом фіксації й порівняння параметрів контрольних ознак в обох групах.

У лінійному й у паралельному експерименті можна використати *метод структурної ідентифікації*. У цьому випадку в лінійному експерименті група відбирається так, щоб вона являла собою мікро модель генеральної сукупності по нейтральних і контрольних характеристиках. Цей відбір може бути здійснений за принципом квотної вибірки. У свою чергу, у паралельному експерименті по тим же характеристикам вирівнюються структури експериментальної й контрольної груп. Наприклад, маємо дві групи чисельністю відповідно 50 й 90 чоловік. Відомо, що в

першій експериментальній групі середню освіту мають 70% членів групи (35 чоловік), а вищу - 30% (15 чоловік). У другий (контрольної) групі їхня частка рівна - по 50% (по 45 чоловік). Припустимо, що з метою створення експериментальної ситуації нам бажано по характеристиці «рівень утворення» структуру контрольної групи привести у відповідність зі структурою експериментальної групи. Тоді за допомогою арифметичних прийомів ми знаходимо, що контрольна група повинна включати 60 чоловік: 42 чоловік (70%) із середнім й 18 чоловік (30%) - з вищим утворенням.

Метод випадкового відбору ідентичний раніше розглянутим методам імовірнісної вибірки із задалегідь заданим обсягом. Як правило, його використовують у польових експериментах при великій (до кількох сотень) чисельності експериментальної групи.

Планування й логіка здійснення експерименту.

Підготовка і проведення експерименту припускають послідовне рішення ряду питань:

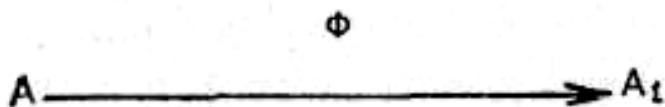
- 1) визначення цілей експерименту;
- 2) вибір об'єкта (об'єктів), використовуваного в якості експериментальної (а також контрольної) групи (груп);
- 3) виділення предмета експерименту;
- 4) вибір контрольних, факторних і нейтральних ознак;
- 5) визначення умов експерименту й створення експериментальної ситуації;
- 6) формулювання гіпотез і визначення завдань;
- 7) вибір індикаторів і способу контролю протікання експерименту;
- 8) визначення методу фіксації результатів;

9) перевірку ефективності експерименту.

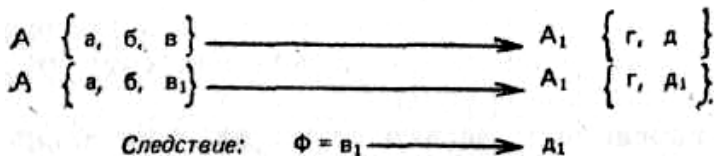
Логіка експерименту завжди підлегла пошуку причин, характеру зміни дослідника, що цікавить, соціального явища або процесу. Неодмінна умова їхнього знаходження — зміна стану експериментальної групи під впливом деякого фактора. Так, деяка група має стан A . У процесі експерименту вводиться фактор Φ (зміна однієї зі звичайних умов її функціонування або зміна якихось власних її характеристик). У результаті група здобуває стан A_1 . Тоді завдання дослідника полягає в з'ясуванні ступеня впливу фактора Φ на зміну стану групи, а також у визначенні величини цієї зміни.

Розглянемо логічну модель проведення лінійного й паралельного видів експерименту.

Лінійний експеримент. Схематично процес зміни стану об'єкта в лінійному експерименті зручно зобразити так:

Під новим станом об'єкта мається на увазі зміна однієї або декількох його характеристик. Відповідно до цього фактору, що впливає (причина зміни характеристик об'єкта), а також ефект його впливу (ступінь зміни контрольних характеристик) можуть бути виявлені по наступній схематичній моделі:

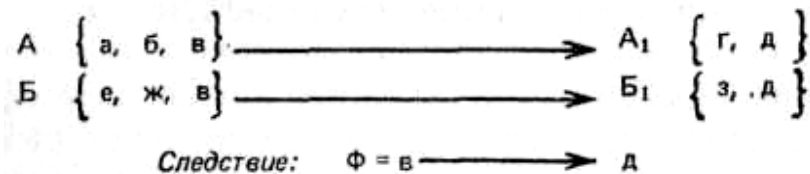
Тут «а», «б», «в», «г», «д» - різні характеристики експериментальної групи (стать, вік, стаж роботи, участь у

соціалістичному змаганні й т.д.).

Наведена модель має наступну розшифровку: під впливом характеристик «а», «б», «в» вихідного стану (*A*) експериментального об'єкта маємо його результуючий стан (*A₁*) з характеристиками «г» й «д»; після зміни характеристики «в» результуючий стан змінилося по характеристиці «д». Отже, напрашується висновок про те, що причиною зміни характеристики «д» на «Д₁» є зміна характеристики «в» на «В₁».

Наприклад, нехай «а», «б» й «в» відповідно середній рівень утворення, суспільно-політична активність членів групи й метод проведення в ній політнавчання. У свою чергу «г» й «д» - відповідно середня частота відвідування занять і рівень активності членів групи на семінарських заняттях. Тоді наведена раніше модель експерименту буде припускати перевірку гіпотези, відповідно до якої при стабільному складі експериментальної групи по середньому рівню освіти й суспільної активності заміна використовуваного методу проведення занять на іншій, більше активний (т) зберігає стабільним середній рівень відвідування занять, але веде до підвищення рівня активності (д)) членів групи на семінарських заняттях.

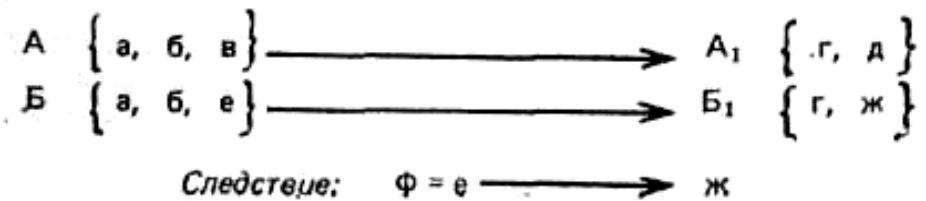
Паралельний експеримент. Логічна модель паралельного експерименту має два різновиди: модель по методу єдиної подібності й модель єдиного розходження. Модель по *методу єдиної подібності* має наступну логічну схему за умови порівняння деякої експериментальної групи *A* и контрольної групи *B*:

Наведена модель має наступну розшифровку: нехай деяка експериментальна група (А) з характеристиками «а», «б» й «в» у деякому іншому стані має властивості «г» й «д», а деяка контрольна група (Б) з характеристиками «е», «ж» й «в» у тім же іншому стані має властивості «з» й «д». Відповідно до цим доречно припустити, що єдиною причиною якості «д» є характеристика «в», тому що тільки вона присутня незмінно серед характеристик обох об'єктів.

За допомогою попереднього приклада метод подібності можна відобразити в наступній формі. Допустимо, є дві групи з різним рівнем утворення й неоднаковою суспільною активністю, а заняття в обох групах проводяться по активному методі. При цьому хоча середній рівень відвідуваності занять відрізняється по двох групах, проте середній рівень політичних знань в обох групах однаковий. У цьому випадку можна зробити припущення, що середній рівень політичних знань у групах є похідна від методу навчання.

Модель по *методу єдиного розходження* має наступну логічну схему:

За допомогою того ж приклада наведена модель буде мати наступну інтерпретацію. Маємо дві групи з однаковим рівнем утворення й ступенем суспільної активності, однак в одній групі використовуються пасивні методи навчання, а в другий - активні. Далі, при однаковому рівні відвідуваності занять, у другій групі

активність слухачів на семінарських заняттях вище, ніж у першій. Тоді можна зробити припущення, що причина високої активності па семінарських заняттях слухачів у другій групі - застосування більше активного методу навчання.

Для більшої наочності розглянемо логіку й процедуру соціологічного експерименту, проведеного у львівському виробничо-технічному об'єднанні «Електрон».

Ціль експерименту - пошук шляхи підвищення ефективності соціалістичного змагання серед працівників творчої праці. Як об'єкт експерименту був обраний відділ головного технолога, де працювало близько 150 чоловік. Предметом експерименту стала перевірка впливу нової форми заохочення за підсумками соціалістичного змагання на активність що змагаються.

Для моделювання експерименту треба було визначити нейтральні, контрольні й факторні характеристики. У якості основної нейтральної характеристики виступав зміст праці, що могло порушити нормальний хід експерименту у зв'язку з непорівнянністю показників виконання різнорідних видів робіт. У зв'язку з необхідністю виключити вплив цієї характеристики всі працівники були підрозділені на п'ять однорідних груп: 1) начальники бюро, секторів, лабораторій; 2) керівники груп й інженери-конструктори I категорії; 3) інженери-конструктори II категорії й старші інженери-технологи; 4) інженери-конструктори III категорії й старші інженери-технологи; 5) техніки.

Процес експериментальної зміни умов змагання й підведення його підсумків був заснований на двох факторах: а) заохоченню або осудженню піддавалися не

тільки найкращі або, навпаки, що працюють гірше всіх, а 20% із кращих й 20% з відстаючих фахівців; б) як винагорода застосовувалося просування в посади або підвищення окладу, а як осудження - зниження в посади або зниження окладу.

Контрольними характеристиками були: показники виробничої діяльності колективу; відносини між членами колективу; відносини між керівником п підлеглими.

Відповідно до заданих умов експерименту була сформульована основна робоча гіпотеза: введення в колективі нових умов підведення підсумків соціалістичного змагання й заохочення (осудження) його учасників буде досить сильним стимулюючим фактором, що спонукує членів колективу до підвищення трудової активності, що сприяє поліпшенню взаємин між членами колективу, між керівником і підлеглими.

Як додаткові гіпотези експерименту виступили наступні:

- зросте продуктивність праці, покращиться відношення до своїх обов'язків, підсилиться сприйнятливість до передового досвіду;
- виникне здорове суперництво між працівниками;
- працівники візьмуть активну участь у поліпшенні системи контролю ходу й підведення підсумків змагання, оскільки будуть зацікавлені в правильності оцінки їхнього трудового внеску;
- зацікавленість працівників у правильності оцінки підсумків змагання не дасть можливості виявитися протекціонізму й негативному впливу неформальних зв'язків;
- контроль за мірою праці виявить найбільш здатних, ініціативних і старанних працівників, а періодична

атестація дасть можливість просувати їх по службі при опорі на більше об'єктивні критерії.

Основні завдання по організації й контролю за ходом експерименту були пов'язані з механізмом перевірки названих гіпотез.

Зміна параметрів контрольних характеристик визначалося по таких індикаторах: а) показники виробничої діяльності колективу: зміна продуктивності праці; зміна відносини до роботи; трудова й виконавська дисципліна; використання робочого часу; економія від раціоналізаторських пропозицій і винаходів; б) відносини між членами колективу: відносини між працівниками, що займають рівне службове становище; рівень напруженості в колективі, наявність конфліктів; в) відношення між керівником і підлеглими: ступінь справедливості що проставляють оцінок, вплив протекціонізму й неформальних зв'язків на оцінку.

Механізм контролю для кожного показника мав свою методику. Найбільш складної була оцінка кількості і якості праці кожного працівника. Для оцінки кількісної сторони виконаної роботи кожним працівником заповнювалася спеціальна картка, у якій він відзначав час, витрачений на виконання відповідної роботи. У цій же картці керівник, при опорі на нормативи, а якщо таких немає - на свій досвід і думку експертної групи, що складає із числа найбільш досвідчених інженерів, оцінював виконану роботу із процентної шкали. Наприклад, якщо робота інженером була виконана за 8 годин, а по нормативах її покладається виконати за 10 годин, то виконання вважалося не на 100%, а на 125%.

Але мері нагромадження виконаних завдань підсумкові показники підсумувалися, і для кожного

співробітника виходила фотографія кількісної сторони його праці за день, тиждень, місяць, рік.

Якісний аспект праці оцінювався за рівнем складності виконаної роботи, для чого на основі експертної оцінки була здійснена класифікація всіх видів робіт на чотири групи, кожної з яких був привласнений коефіцієнт складності (1,0; 1,1; 1,3; 1,5). На цей коефіцієнт множилися відсотки, набрані працівниками за обсяг виконаної роботи.

Аналогічно, формалізованим методом ураховувалися дисципліна праці, економія від раціоналізаторських пропозицій і винаходів. Зміна параметрів індикаторів інших показників контролювалося за допомогою анкетного опитування.

Що ж дав проведений експеримент? Ступінь його ефективності можна проілюструвати наступними параметрами окремих показників:

- за рік експерименту при росту заробітної плати на 12% продуктивність праці виросла на 25%;
- чистий дохід по показнику економії від впровадження рацпропозицій склав 3,4 руб. на один рубль витрат на експеримент;
- різко скоротилося порушення трудової дисципліни;
- якщо до експерименту керівники витрачали багато часу на «спонукання» людей до більше активної роботи, то в результаті експерименту з'явилися стимули для індивідуальної активізації трудової діяльності;
- зросла роль суспільної думки колективу в забезпеченні об'єктивності оцінок трудового внеску кожного.

Поряд з підтвердженням основних гіпотез експерименту по його результатах був виявлено один непередбачений наслідок й одна гіпотеза не

підтвердилася.

Непередбаченим наслідком виявився: ряд працівників, які зрозуміли, що за підсумками атестації за рік вони будуть у числі відстаючих і ним грозить зниження в посаді, звільнилися з роботи до атестації, не бажаючи «зіпсувати» запис у трудовій книжці.

Не підтвердилася гіпотеза про поліпшення відносин у колективі. Навпаки, відносини стали більше напруженими. Викликано вони були образами окремих працівників на гадану їм «несправедливість» з боку колег по роботі - експертів в оцінці їхнього трудового внеску '. Як видно, проведення експерименту дало й позитивні й негативні результати, що для нього цілком природно. Як же надходити в таких випадках? Що впроваджувати з експерименту в більше широким масштабах, а чим варто пожертвувати? У кожному конкретному випадку це вирішується з обліком багатьох, і насамперед властивих даному об'єкту, особливостей.

На закінчення помітимо, що проведення експерименту в соціологічних дослідженнях ідеологічної роботи - явище на сьогоднішній день рідке. Пояснити це можна й специфічним характером самої ідейно-виховної діяльності, і тим, що використання експерименту для збору соціологічної інформації сполучено із чималими турботами й труднощами. Але адже й віддача від нього може бути досить високої. Уже сам процес організації й здійснення експерименту, незалежно від його результатів, будить думку ідеологічного активу, дозволяє по-новому глянути на свою роботу.

Література:

1. Кузьменко Т.М. Соціологія: навч. посіб. / Т.М.Кузьменко. - К. : Центр учбової літератури, 2010. – 320 с.
2. Черниш Н.Й. Соціологія: підруч. за рейтингово – модульною системою навчання. / Н.Й. Черниш. – 5-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2009. – 468 с.
3. Соціологія: підруч. / за ред. В.М. Пічі. – 4-те видання, виправлене. – Львів : «Магнолія 2006», 2009. – 293 с.
4. Гіденс Ентоні Соціологія / Ентоні Гіденс., пер. з англ. В. Шовкун, А.Олійник; наук. ред. О. Іващенко. – К. : Основи, 1999. – 726 с.
5. Шейко В.М. Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підруч. / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. – 3-тє вид., стер. – К. : Знання-Прес, 2003. – 295 с.

Підготувала:

зав. сектором
соціологічних досліджень
Поліщук Н. П.